

OOSTERWIJCK, VOLCKERUS VAN, * Delft 21 aug. 1602, † Delft 31 dec. 1675. Zn. van Albertus van Oosterwijck, pred., en Adriana Westerwolt. Geref. pred. Ned. ambassade Venetië 1625, Rotterdam 1634, Delft 1640-1671 (emer.). Hij huwde te Delft in 1636 met Helena Meerman.

In eigen gemeente steeds zeer gewaardeerd als predikant – de kerkeraad van Delft verleende hem in 1671 met tegenzin emeritaat – heeft Van O. landelijk betekenis gekregen als dichter. Hij schreef en vertaalde poëzie in de lijn van de nadere reformatie.

Zijn eerste publicatie, de bundel *Rijmen ende zangen over het Hooge-liedt Salomons* (1655), was geïnspireerd op C. Udemans' *Corte en duidelijke verclaringe over het Hooge-liedt Salomons* uit 1616. Deze bijbelberijming werd in 1656 gevolgd door een bundel met stichtelijke tractaten en verzen, *Keur van H. stoffen uyt Gods Woord*, en in 1657 door een vertaling van een spreukenverzameling van de Engelse puritein Joseph Hall, getiteld *De christelycke Seneca*. Hall, een door Nederlandse piëtisten veel geciteerd auteur (zie onder meer G. Voetius' *Exercitia pietatis*, 1664), had als bijnaam de Engelse Seneca. Twee jaar later gaf Van O. een soortgelijke spreukenbundel van eigen hand uit onder de titel *Hof-bloemen*. Een herdruk van *De christelycke Seneca* is bij veel overgeleverde exemplaren van de *Hof-bloemen* ingebonden.

Daarna volgde nog onder meer een berijming van de Heidelbergse Catechismus, getiteld *Geloofsliederen* (1666), en een berijming van W. Teellincks *Soliloquium* (1668).

Van O. beoogde met al deze bundels praktische gidsen voor het dagelijks geloofsleven van de piëtist te verschaffen. De geref. leer wordt vaak in de vorm van een discussie – die steeds met een duidelijke stellingname eindigt – aan de lezer gepresenteerd. Zo worden in *Het momaensigt van de doodt afgetrocken* (1660) in een samenspraak de redenen waarom de mens bang zou kunnen zijn voor de dood systematisch weerlegd. In de spreukenbundels *De christelycke Seneca* en *Hof-bloemen* wordt aan de hand van vergelijkingen met voorvallen en gebeurtenissen uit het alledaagse leven (een inbraak, een ongeluk tijdens een jachtpartij, een ruzie) de ideale levenswijze geïllustreerd. Algemene conclusies

worden aan het eind van de gedichten veelal door het lyrisch 'ik' op zichzelf betrokken, wat de lezer eens te meer op het goede spoor zet.

Opmerkelijk is het aantal contacten dat Van O. had met vooral collega's, hoogleraren en dichters. Lofdichten schreef hij voor werk van W. Sluiter en D. van Spranckhuysen, zijn eigen bundels droeg hij op aan VOC-bestuurders en regenten als de Van Lodensteins (familie van Jodocus van Lodenstein). Zijn eigen bundels worden gesierd met reeksen lofdichten van o.a. G. Saldenus, Corn. Bosch (geref. predikant in Den Haag), Constantijn Huygens, Simon Simonides en Alida Bruno. Met Jeremias de Decker (auteur van o.a. *Goede Vrydagh*) wisselde Van O. gedichten uit over het toenemend gebruik van heidense mythologische beeldspraak in de eigentijdse poëzie. "Wanneer of wederom dien soeten tijdt sal wesen // Waer in men als voor desen / Vrouw Venus met haer Wicht [=Cupido] / Sal schoppen aen kant met alles wat ontsticht?", is de bijna retorische vraag die Van O. stelde.

G e s c h r . : *Copie eens briefs, ghesonden aen mijn heer den ambassadeur van Enghelandt* (...), Amst. 1628. – *Rymen ende zangen over het Hooge-liedt Salomons, als oock over het 32 capittel van het vyfde bouck van Mosis*, Delft 1655. – *Keur van H. stoffen uyt Gods Woord*, Delft 1656. – *De christelycke Seneca, ofte J. Halls drie hondert gulde spreucken, uyt de Engelsche tale op rijm ghestelt*, Delft 1657; 2e dr., Amst. 1659. – *De hof-bloemen, ofte drie hondert stichtelycke en leer-same bedenckingen over verscheyden gelegenheden, betreffende d'oeffeningh der godtsaligheyt*, Amst. 1659. – *Het momaensigt van de doodt afgetrocken, ofte bewijs-redenen dat een christen voor de doodt niet en heeft te vreesen* (...), Rott. 1660. – *Kleyne winkel ofte zangen uyt het Testament op bekende Psalm en andere wysen*, Delft 1665. – *Geloofs-liederen, dat is de Heydelbergsche ende Nederlandsche Catechismus, op sangh-rijm gestelt*, Delft 1666.

Hij bewerkte: W. Teellinck, *Soliloquium ofte alleen-sprake eens zondigen mensches, die nu is in den angst der wedergeboorte* (...), Utr. 1668.

H s s . : Preken [UB Utrecht].

L i t . : Knuttel, *Acta*, I, 160. – M. van Rhijn, *Preken van V. van O.* In: *NedAK*, XXXVIII (1951), 118-121. – J. van der Haar, *Schatkamer van de gereformeerde theologie in Nederland*, Veenendaal 1987, 345 vlg. – G.H. Leurdijk, *De Nadere Reformatie in Delft*. In: *Heidenen, papen, libertijnen en fijnen. Artikelen over de kerkgeschiedenis van het zuidwestelijk gedeelte van Zuid-Holland van de voorchristelijke tijd tot heden*, Delft 1994, o.r.v. J.C. Okkema (e.a.), 144-146, 149. – E. Stronks, *Stichten of schitteren. De poëzie van zeventiende-eeuwse gereformeerde predikanten*, Houten 1996, reg. in v. – *Het hart naar boven. Religieuze lyriek in de zeventiende eeuw*, uitg. door T. van Strien en E. Stronks, Amst. 1999, reg. in v. – NNBW, V.

E. STRONKS

ORANJE, LEENDERT, * Moddergat (Frl.) 9 juli 1937, † Oosterbeek 1 febr. 1987. Zn. van

digde *Exercitatio philologico-theologica de consensu mohammedanismi et judaismi*. Hierin stelt R. dat Mohammed, die een ongeletterde profeet was, zich heeft laten leiden door bepaalde joden, waardoor er een duidelijke overeenstemming tussen de beide religies is ontstaan.

In zijn jeugd heeft R. de dichtkunst beoefend op instigatie van zijn Amsterdamse leermeester P. Francius. Zo heeft hij dertien elegieën geschreven, waarin een vrouwenfiguur, die naar een Griekse zeenimf Galatea heet, wordt bezongen. Deze gedichtenbundel werd in 1701 uitgegeven door Francius zonder medeweten van R. Waarschijnlijk is hij bij het schrijven van deze gedichten geïnspireerd door Catullus.

R. was een begaafd geleerde, die zich veelzijdig heeft ontwikkeld, echter meer in de breedte dan in de diepte. Hij was geen linguïst, die voor de ontwikkeling van de taalwetenschap baanbrekend werk heeft verricht. "De filologie is voor hem meer middel dan doel" (Nat). Zijn opvattingen over de oorsprong van de talen wijken niet af van de gangbare in zijn tijd; het Hebreuws is de oudste taal, waarvan alle andere talen afstammen. R. was geen rationalist, maar kan getypeerd worden als een vertegenwoordiger van de reformatorische Verlichting, die gekenmerkt wordt door wetenschappelijke speurzin, een onbevooroordeeld onderzoek en een tolerante instelling.

G e s c h r. : Zie de bibliografie in De Haan, a.w., 181-186. – Voorts in *BBr: Dissertatio philologica, de Tryphone Judaeo Justinii Martyris antagonista, in qua probatur eum a R. Tarphone diversum fuisse*, V/2 (1719), 86-99; *De uxore domiseda, in Epist. ad Titum 2:5 disputatio philologica*, I/3 (1717), 314-324; *De barbaris et scythiis, ad locum Col. 3:11 dissertatio*, V/2 (1717), 253-269; [Brief aan Ph. Ouseel], VIII/5 (1727), 921.

L i t. : J. Serrurier, *Oratio funebris in obitum H.R.*, Traj. ad Rh. 1718. – Burmannus, *Trajectum eruditum*, 293-301. – P. Bosscha, *H.R. Galatea, cum aliorum poetarum locis comparata*, Amst. 1809; bevat tevens: J. Serrurier, *Oratio funebris in obitum H.R.* [UB Utrecht]. – Bouman, *Geld. hoogeschool*, Utr. II, 45-55. – Nat, *Oost. talen*, 12-21. – W.M.C. Juynboll, *Zeventiende-eeuwse beoefenaars van het Arabisch in Nederland*, Utr. 1931, 205. – Kernkamp, *Acta*, II, reg. in v. – Utr. *Univ. 1636-1936*, I, reg. in v. – Thijssen-Schoute, *Cartesianisme*, reg. in v. – A.A.M. de Haan, *Het wijsgerig onderwijs aan het Gymnasium Illustre en de Hogeschool te Harderwijk (1599-1811)*, Harderwijk 1960, reg. in v. (met portret). – S. Stegeman, *Patronage en dienstverlening. Het netwerk van Th.J. van Almeloveen*, Nijmegen 1996, reg. in v. – A. Hamilton, *A.R. (1676-1718) Outstanding Orientalist*. In: *Zes keer zestig. 360 jaar universitaire geschiedenis in zes biografieën*, Utr. 1996, 23-31 (met portret). – Dez., *From a 'closet at Utrecht'. A.R. and Islam*. In: *NedAK*, LXXVIII (1998), 243-250. – J. van Amersfoort, W.J. van Asselt, *Liever Turks dan Paaps? De visies van J. Coccejus, G. Voetius en A.R. op de islam*, Zoetermeer 1997, 23-28, 103-126, 156-165. – NNBW, IX.

J. VAN AMERSFOORT

RIDDERUS, FRANCISCUS, * Leiden of Middelharnis 1620 (?), † Rotterdam 11 jan. 1683. Zn. van Jacobus Ridderus, pred. Stud. Leiden 1638, 1642. Geref. pred. Schermerhorn 1644, Den Briel 1648, Rotterdam 1656. Hij huwde 1. te Delft (ondertrouw 10 jan. 1649 te Den Briel) met Sara van der Mast, die kort na het huwelijk overleed; 2. op 24 okt. 1651 te Den Briel met Alida van Ophoven.

R. heeft onder zijn tijdgenoten vooral naam gemaakt als schrijver van een aantal populaire handboeken. Zijn omvangrijke oeuvre beslaat zo'n 27.000 gedrukte pagina's: van een traktaat bij het overlijden van zijn eerste vrouw, getiteld *Onlangs godzalige, en nu zalige Sara* (1657), tot een ten tijde van een pestepidemie uitgebrachte handleiding ter voorbereiding op de dood, met als titel *Historisch sterf-huys* (Rott. 1665). Tot R.' werk behoort ook een catechisatiebundel met gezangen voor de kleinste gelovigen, *Dagelijksche huys-catechisatie* genaamd (Rott. 1657), alsook een verzameling samenspraken over de voorbereiding op het Avondmaal, gebundeld onder de titel *Tafel des Heeren* (1660-1666). Ook was R. de maker van het veelbesproken bruiloftsgedicht *Priesterlijk bruylofts-bedde* (1658) en van een handzame samenvatting van W. Teellincks werken, *De mensche Godts* (1656) genaamd. Teellinck werd door R. bewonderd om de krachtige wijze waarop deze geloof en praktijk samen wist te brengen, en om de eenvoudige stijl waarin hij zijn gedachten openbaar wist te maken. R. behoort tot de populaire schrijvers van de 17e en 18e eeuw: in de huizen van gereformeerden stond waarschijnlijk niet minder vaak een van R.' boeken dan een van de volksdichter Jacob Cats.

R.' geschriften – en zo ook zijn preken, waarvan hij er slechts enkele te boek heeft willen stellen – kenmerken zich door een praktische inslag. De geref. leer wordt er, teruggebracht tot heldere richtlijnen voor het dagelijks leven, in begrijpelijke taal aan de gelovigen overgebracht. In lijn met W. Teellinck en G. Voetius heeft R. zich een representant van de nadere reformatie betoond. In zijn werken ligt het accent vaak op het exegetische en dogmatische. In vergelijking met de door hem zo bewonderde Teellinck vond R. zichzelf in de "practijcke" veel te kort schieten. Mogelijk is dit gebrek er de oorzaak van geweest dat ook de op de geloofsbeleving gerichte geschriften van R. zeer didactisch van toon zijn en slechts in geringe mate gewijd zijn aan de gevoelswereld van schrijver en lezer.

Zijn populariteit dankte R. niet in de laatste plaats aan zijn vermogen zijn werk aan te passen aan de behoeften van zijn gehoor. Een aantal dialogen, verzameld onder de titel *Noodige tyd-korter in oorlogh en vrede voor officieren, matroosen en soldaten* (Rott. 1667), bracht in tijden van oorlog uitkomst voor de strijdende manschappen in de vorm van praktische tips, maar ook geestelijke steun. Het Wilhelmus staat er bijvoorbeeld in, waarvan R. zegt: "als de soldaet en matroos dat hoort, dan wort haer het bloet gaende". Reizigers vonden in een bundel met vrijwel dezelfde naam, *Nuttige tijd-korter voor reysende* (1663), op hun situatie toegespitste adviezen en overwegingen. In de bundel *Historische Hollander* (1674) verwerkte R. observaties van reizende hoofdpersonen tot een praktische gids over politiek, geschiedenis en maatschappij. Met zijn *Dagelijksche huys-catechisatie* sloot R. dicht aan bij de praktijk van het dagelijks leven. In het voorwoord van deze bundel staan gebruiksadviezen voor het boek: als iedereen driemaal daags - 's ochtends, 's middags en 's avonds - tijd vrij maakt voor een catechisatieles, wordt "alsoo yder Huis-gesin een dagelijksche Kerke". Voor elk dagdeel bood R. een oefening aan die in "een groot quartiers uurs kan voor-gelesen worden". In een maand tijd komen zo "alle dese pligten van wel leven" aan de orde. Bij de oefeningen zijn voor de "Kinderkens" liederen op voornamelijk psalmmelodieën gevoegd; zelfs de kleinsten onder de gelovigen konden die begrijpen. In de morgen wordt de Heidelbergse Catechismus behandeld, de middag is gereserveerd voor een uitleg over de chr. plichten en een chr. levenshouding en 's avonds wordt de bijbelse geschiedenis doorgenomen. Ook als geschiedschrijver deed R. zich gelden, met name met zijn *Historisch A.B.C.* (1664). Hierin waren de geschiedenis en historische figuren als wel vaker R.' grote inspiratiebron, leveranciers van exempelen en gelijknissen waarmee hij gelovigen op aangename en tegelijk leerzame wijze de weg kon wijzen.

Veel van zijn praktische handreikingen heeft R. in de vorm van dialogen geschreven. Dat gaf hem de mogelijkheid door de mond van de gesprekspartners verschillende visies op het onderwerp te geven. In het voorwoord van de verzameling samenspraken over de voorbereiding op het avondmaal, de *Tafel des Heeren*, schrijft R. kritiek te hebben gekregen op deze werkwijze. De levensechtheid van de taal van een van de dialoogpartners, de bijbelse Martha,

heeft bij velen verwondering gewekt. Haar lichtzinnig taalgebruik, dat R. zelf omschreef als "wat vreemt, spottigh, ja oock belachelijck", droeg sporen van de tale Kanaäns en zou zo lezers op een dwaalspoor brengen, luidde de kritiek. Als verweer hiertegen voerde R. aan dat hij geen kwaad in de zin had gehad. Hij had Martha laten spreken als "gemeyne lieden (...) die wat onbedacht spreken van de *Practijcke* der Godzaligheydt". Dit deed hij in de hoop de gelovigen een spiegel voor te houden, om hen zo tot gedragsverandering te stimuleren.

Niet alleen R.' *Tafel des Heeren* stond aan kritiek bloot. Was het oordeel over deze bundel in eigen kring niet onverdeeld gunstig, op een van zijn bruiloftsgedichten kreeg R. vooral kritiek van buitenstaanders. Het vers, geschreven voor het huwelijk van collega Carolus Ursinus met Clara Bontius, *Priesterlijk bruylofts-bedde ofte minne-sangen* (Knuttel, *Pamfl. K.B.*, nr. 8192) genaamd, is een aan het Hoogl. ontleende vergeestelijking van de huwelijksnacht. Het werd bekritiseerd om de openlijke wijze waarop over de geneugten van het echtelijk bed wordt geschreven. R. had met het gedicht, volgens hen die niet in de tale Kanaäns waren ingewijd, de Bijbel ontheiligd, en er teveel in laten blijken van zijn eigen lustgevoelens. Ter verdediging schreef R. een pamflet, getiteld *Verantwoordinge* (Knuttel, *Pamfl. K.B.*, nr. 8193), waarin hij alle bezwaren weerlegde. Hij had gewerkt in de lange traditie van de allegorische uitlegging van het Hoogl. en het huwelijk af willen beelden als de "Geestelicke plichten van de ziele ontrent Jesum Christum". Het verweer baatte niet werkelijk: nog in 1710 werd naar aanleiding van het bruiloftsgedicht een schimpschrift tegen R. gepubliceerd.

Hoewel vanwege zijn uitlatingen en geschriften niet onbesproken, was R. een voorman van de Rotterdamse gemeente. Hij was op elf particuliere synoden afgevaardigde namens de cl. Schielant. In Rotterdam groeide door de overeenkomst in ideeën en idealen een speciale band tussen hem, Jac. Borstius en S. Simonides. Voor dit tweetal schreef R. meer dan eens een gedicht en hij stimuleerde hen hun eigen geschriften uit te geven. Tegelijkertijd was R. uiterst fel waar het ambtgenoten betrof die hem minder lagen. In 1673 opende hij in het geschrift *De dolende Herder* de aanval op collega A. de Herder, een fervent voorstander van conventikels. Tegen het ontstaan van dergelijke buitenkerkelijke samenkomsten was R. fel gekant. In de eerste plaats

omdat ze een bedreiging vormden voor de eenheid in de kerk, en ten tweede omdat ze vaak geleid werden door leken – in de ogen van R. ondeskundige voorgangers. Tijdens de synode van Schoonhoven in 1669 pleitte R. ervoor de conventiekels streng te reguleren. Alleen de Heidelbergse Catechismus mocht vorm en inhoud aan de bijeenkomsten geven en er zou altijd onder leiding van een predikant gesproken moeten worden.

R. ageerde ook tegen de uit zijn ambt gezette J. Koelman. Vooral Koelmans voorstel het aantal kerkelijke feestdagen te vergroten stond R. tegen. In zijn ogen zou dat slechts leiden tot de herinvoering van r.-k. misvattingen en misstanden. In de *Weegschale der feestdagen* werd Koelman door R. op zijn dwaling gewezen. Ook ambtgenoot en chiliast E. van Someren moest het ontgelden; hij werd, in 1674 als proponent in Rotterdam prekend, door R. in een pamflet en een kerkdienst op zijn ideeën aangevallen. "Ghij zijt een Quaker", kreeg Van Someren te horen.

R. bekritiseerde ook aanhangers van het cartesianisme en coccejanisme. Hij rekende hen tot de vijanden van de geref. kerk, die hij in zijn geschriften niet minder fel bestreed dan de lutheranen, doopsgezinden en zeker ook de rooms-katholieken. Het bewaren van de kracht en eenheid van de geref. kerk was de inzet van R.' polemieken. Aan dit onderwerp wijdde hij een volledig traktaat *Historische doop, avondmaal en discipline van de tijden Christi af vervolgens tot den Jare 1672* (1672), met daarin de bestrijding van opvattingen van "Brownisten, Independenten, Separatisten, Souckers, Ranters, Chiliasten, Puriteynen, en dergelijke meer, die yder oock om strijdt riepen, ghelijck nu noch, datse de suyverste zijn". R. verzette zich tegen alle stromingen die er niet op gericht waren de kerk als geheel te reformeren.

In 1662 raakte R. als vurig aanhanger van de Oranjes ten tijde van een stadhouderloos tijdperk (1650-1672) in opspraak na het houden van een preek over Gen. 32:9-11. Naar aanleiding van de daarin beschreven terugkeer van Jacob zou R. gesproken hebben over Van Oldenbarnevelts landverraad en de wenselijkheid van de terugkeer van de Oranjes. Zijn traktement werd onmiddellijk ingehouden, maar eenmaal ter verantwoording geroepen kon R. zich aan de hand van zijn notities van de preek van de zwaarste beschuldigingen vrijpleiten.

R. trad in zijn werken op als intermediair tussen de geleerde wereld van vakgenoten en de

nauwelijks geletterde van eenvoudige gelovigen. Zijn eigen – zeer grote – kennis van het werk van klassieke auteurs, kerkvaders en theologen als Calvijn, Luther, Teellinck en een aantal Engelse puriteinen bracht hij in eenvoudige taal en op instructieve wijze over aan geïnteresseerden met een veel geringere belesenheid. R. werd in Rotterdam opgevolgd door W. à Brakel, een predikant en schrijver die in velerlei opzicht de voetsporen van zijn voorganger gevolgd is.

G e s c h r . : Zie: J. van der Haar, *Schatkamer van de gereformeerde theologie in Nederland*, Veenendaal (1987), 380-387.

L i t . : Hylkema, *Reformateurs*, II, 197 vlg. – Knuttel, *Acta*, VI, 484-487. – I. Boot, *De allegorische uitlegging van het Hooglied, voornamelijk in Nederland*, Woerden 1971, 146 vlg. – H.C. Hazewinkel, *Geschiedenis van Rotterdam*, IV, Zaltbommel 1975, 1045-1052. – M.A. Schenkeveld-van der Dussen, *Het probleem van de onverstaaenbaarheid: bruilofsdichten in de tale Kanaäns*. In: *De nieuwe taalgids*, LXXV (1982), 50-60. – D.J. Budding, *F.R.* In: *DNR*, VII (1983), 73-108. – A.Th. van Deursen, *Nadere reformatie en geschiedbeoefening. A. van de Velde en F.R.*, in: *De eeuw in ons hart*, Fran. [1991], 174-188. – W. van 't Spijker, *Bronnen van de nadere reformatie*. In: *De nadere reformatie en het gereformeed piëtisme*, 's-Grav. 1989, 12, 22. – E. Stronks, *Stichten of schitteren. De poëzie van zeventiende-eeuwse gereformeerde predikanten*, Houten 1996, reg. in v. – *NNBW*, IV.

E. STRONKS

RIDDERBOS, NICOLAAS HERMAN, * Meppel 19 aug. 1910, † Amsterdam 28 apr. 1981. Zn. van Jan Ridderbos, pred. en later hoogl., en Gezina Velthuis. Stud. theol. Kampen 1928, VU 1934; dr. theol. 1939 (promotor: G.Ch. Aalders). Geref. pred. Tweede Exloërmond 1939, Voorburg 1943, Amersfoort 1946. Hoogl. VU 1950-1975 (exegese, canoniek en historia revelationis van het O.T. en de hermeneutiek). Hij huwde op 12 sept. 1939 te Leiden met Wilhelmina Margaretha de Rooy (1914-1988).

R. groeide op en ontving zijn vorming te Kampen, waar zijn vader hoogl. O.T. was aan de Theol. School. Ofschoon R., een in het schaakspel bedreven, bijkans schuwe jongeman, in de wiskunde excelleerde, koos hij niettemin voor de theol. studie, die hij te Amsterdam afrondde en te Leiden aanvulde met een oriëntatie in de Semitische talen. Zijn vader en diens wetenschappelijke werk hadden een blijvende invloed op R.

Met de komst van R. aan de VU voltrok zich een klimaatswijziging in de beoefening van de wetenschap van het O.T., die jarenlang gestempeld was geweest door de scherpzinnige apologetiek van G.Ch. Aalders, R.' voorganger.